योजना तथा बजेट प्रक्रियामा नागरिक सहभागिता सम्बन्धि नीति २०८२

नगरकार्यपालिकाबाट पारित मितिः- २०८२/१२/२५

नगराईन नगरपालिका, धनुषा

मधेश प्रदेश

CS CamScanner

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि... १

२. वर्तमान अवस्था...२

३. नयां नीतिको अवस्था..३

४. दुरदृष्टि..५

५.लक्ष्य..५

६. रणनीतिको उद्देश्य..५

७. नीतिहरु..५

८.रणनीति...६

९. कार्ययोजना..७

१०. नगराईन नगरपालिकाको कार्ययोजना...८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनाले आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक, समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तमा आधारित समतामूलक समाज निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ। यसै अनुरूप, योजना तथा बजेटसम्बन्धी निर्णयहरूले नागरिकको दैनिक जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने हुनाले ती निर्णय प्रक्रियामा नागरिकको सहभागिता मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित हुन्छ। नगराईन नगरपालिकामा पनि कानुनी, नीतिगत र संस्थागत संरचनामार्फत नागरिक सहभागिता विस्तार हुँदै आएको छ। संविधानका प्रावधानहरू, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४; सार्वजनिक सूचना ऐन, २०५८; तथा बजेट/योजना कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित अन्य नीतिहरू–जस्तै महिला, दलित र जनजाति सहभागिता नीति; सामाजिक सुरक्षा तथा समावेशी विकास नीति; र स्थानीय विकासमा नागरिक सहभागिता नीति–ले सेवा प्रवाह, समावेशी विकास र उत्तरदायी शासनलाई संस्थागत गर्न सहयोग गरेका छन्।

नगराईन नगरपालिकामा बजेट प्रक्रियामा नागरिक सहभागिता संवैधानिक प्रावधान र लोकतान्त्रिक अभ्यासअनुसार विस्तार हुँदै आएको छ। वडास्तरमा खुला बजेट छलफल र योजना संकलन, उपभोक्ता समितिमा न्यूनतम ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था, र पोषण तथा लघुवित्त कार्यक्रमजस्ता पहलहरूले सरकार-नागरिक संवादलाई संस्थागत बनाएका छन्। संविधानका निर्देशक सिद्धान्तहरूसँगै निम्न कानुनी आधारहरूले नागरिक सहभागिता अधिकार स्पष्ट पार्छन्:

- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७
- सूचनाको हक ऐन, २०६४ र नियमावली, २०६५
- सुशासन (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) ऐन, २०६४ र नियमावली, २०६५
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको आर्थिक कार्यविधि ऐन

CamScanner

नेपालका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू (मानव अधिकार सन्धि/UN प्रस्तावहरू) अनुसार महिला, दलित/जनजाति, अल्पसंख्यक, मधेसी/मुस्लिम समुदाय, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, तथा आर्थिक रूपमा कमजोर समूहको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु सरकारको कानुनी र नैतिक दायित्व हो। नागरिक सहभागिता भन्नाले वित्तीय नीति निर्माणदेखि कार्यान्वयनसम्म नागरिक, नागरिक संस्था, सामुदायिक समूह, पेशागत संघ/संगठन, अनुसन्धान/शैक्षिक संस्था र स्थानीय सरकारबीचको निरन्तर संवाद र सहकार्यलाई जनाउँछ–एकपटकको परामर्शदेखि दीर्घकालीन संस्थागत संलग्नतासम्म। मुख्य क्षेत्र:

१) वार्षिक बजेट चक्र (तर्जुमा, अनुमोदन, कार्यान्वयन, लेखापरीक्षण)

२) वित्तीय योजना/नीति निर्माण तथा संशोधन

३) वस्तु/सेवा वितरण प्रक्रिया

४) सार्वजनिक लगानी परियोजनाको तयारी, मूल्याङ्कन र कार्यान्वयन

सार्थक सहभागिताका पाँच चरण: १) सूचना प्रवाह २) परामर्श ३) संलग्नता ४) साझेदारी ५) सशक्तीकरण। यी सबै चरण व्यवस्थित लागू हुँदा मात्र नागरिक सहभागिताले पूर्णता पाउँछ। त्यसैले नगराईन नगरपालिकाले विश्वास, अपनत्व, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व सुदृढ गर्न योजना/बजेट प्रक्रियामा निरन्तर, संस्थागत र समावेशी सहभागितालाई अघि बढाउनेछ।

२. वर्तमान अवस्था

नगराईन नगरपालिकाले संघीय नमुना कानुनको आधारमा आर्थिक कार्यविधि ऐन/नियमावली तयार गरिसकेको भए पनि योजना/बजेट तर्जुमा, अनुमोदन, कार्यान्वयन र निगरानीका सबै चरणमा नागरिक सहभागिताको स्पष्ट र व्यवहारिक व्यवस्था अझ परिष्कृत हुन आवश्यक छ। बस्ती/टोलस्तरबाट आयोजना छनोटको औपचारिकता रहेको भए पनि अन्य चरणमा नागरिकले धारणा राख्ने अवसर सीमित छ। स्रोत अनुमान, बजेट सीमा निर्धारण, पूर्व-बजेट छलफल, मध्यमकालीन खर्च संरचना (MTEF) निर्माण, परियोजना बैंक विकास, र बजेट वक्तव्य सार्वजनिकरण जस्ता अभ्यासहरू पर्याप्त रूपमा संस्थागत छैनन्। राजस्व परामर्श समिति, बजेट सीमा निर्धारण समिति, र कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा समुचित,

प्रतिनिधिमूलक नागरिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने अभ्यास अझै कमजोर छ। बजेट दस्तावेज नागरिकले सहज बुझ्ने ढाँचामा सार्वजनिक गर्ने परिपाटी पनि सुदृढ हुन बाँकी छ, जसका कारण सहभागिता सीमित देखिन्छ। निर्माण व्यवसायी छनोट, गुणस्तर मूल्याङ्कन, अनुगमन र प्रतिवेदन सार्वजनिकरणमा नागरिक संलग्नता न्यून छ। सामाजिक लेखापरीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, गुनासो व्यवस्थापन र लेखापरीक्षणमा नागरिक संवादजस्ता जवाफदेहिताका अभ्यासहरू दिगोपनाको दिशामा हिँडिरहेका छन् तर अझ सुदृढीकरण आवश्यक छ।

यद्यपि, ई-गभर्नेन्स प्रवर्द्धन, तथ्याङ्क/दस्तावेजको डिजिटल प्रकाशन, र सुशासन ऐन, २०८० को कार्यान्वयनमार्फत संस्थागत पहल अघि बढेको छ–आयोजना छनोटमा नागरिक सहभागिता सुनिश्चित, सार्वजनिक सुनुवाइ/सामाजिक लेखापरीक्षण/गुनासो व्यवस्थापन/सूचनादाता संरक्षण/विधुतीय सुशासन प्रवर्द्धन आदिको अभ्यास प्रगतिशील छ। तर, सम्पूर्ण चरणमा समावेशी सहभागिता विस्तार गर्न विश्वासको खाडल, क्षमताको कमी, सूचनामा पहुँच असमानता, र व्यवहारिक कार्यान्वयन चुनौतीजस्ता मुद्दा समाधान आवश्यक छ।

३. नयाँ नीतिको आवश्यकता

संघीय नमुना ढाँचाअनुसार आर्थिक कार्यविधि ऐन/नियमावली बनेको भए पनि बजेट चक्रका सबै चरणमा स्पष्ट, नागरिक-मुखी र समावेशी व्यवस्थालाई अझ कार्यान्वयनक्षम बनाउने आवश्यक छ। बस्ती/टोलस्तरको प्राथमिकता संकलनपछि स्रोत अनुमान, बजेट सीमा, पूर्व-बजेट छलफल, MTEF, परियोजना बैंक, र बजेट वक्तव्य सार्वजनिकरणलाई संगठित र सहभागितामूलक अभ्यासका रूपमा लैजानुपर्छ। समितिहरूमा प्रतिनिधिमूलक सहभागिता र समुदायस्तरको छलफल/विशेषज्ञ संलग्नता सुदृढ हुनुपर्ने देखिन्छ। बजेट दस्तावेजलाई नागरिकमैत्री भाषा/ढाँचामा प्रस्तुत गर्ने सुधार आवश्यक छ। उपभोक्ता समिति/टोल विकास संस्थाबाट आयोजना छनोटमा सहभागिता भए पनि यसलाई समावेशी, प्रतिनिधिमूलक र निर्णायक स्तरमा उकास्न जरुरी छ। ठेक्का, गुणस्तर मूल्याङ्कन, अनुगमन र सार्वजनिकरणमा नागरिक पर्यवेक्षण बढाउनुपर्छ। सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरूलाई औपचारिकताभन्दा व्यवहारमा गहिर्याउनुपर्छ।

यसका लागि सुधारात्मक उपायहरू:

- सूचना पहुँच सुधार (सूचना बोर्ड, मोबाइल एप, एफएम/सामुदायिक रेडियो)
- समावेशी सार्वजनिक बैठक/कार्यशालाको विस्तार
- डिजिटल/भौतिक सञ्जालबाट नागरिक सुझाव संकलन सुदृढीकरण
- निगरानी/मूल्याङ्कन/सामाजिक लेखापरीक्षणमा समुदायको संलग्नता
- सहभागी उपस्थिति र प्रतिनिधित्व ट्र्याकिङ प्रणाली विकास

यसरी नीतिगत स्पष्टता, स्थानीय नेतृत्वको सक्रियता, र नागरिक सशक्तीकरणको संयोजनबाट दिगो विकास, प्रभावकारी सेवा प्रवाह र लोकतान्त्रिक अभ्यास सुदृढ हुन्छ।

संघीय नमुना ढाँचाअनुसार आर्थिक कार्यविधि ऐन/नियमावली बनेको भए पनि बजेट चक्रका सबै चरणमा स्पष्ट, नागरिक-मुखी र समावेशी व्यवस्थालाई अझ कार्यान्वयनक्षम बनाउने आवश्यक छ। बस्ती/टोलस्तरको प्राथमिकता संकलनपछि स्रोत अनुमान, बजेट सीमा, पूर्व-बजेट छलफल, MTEF, परियोजना बैंक, र बजेट वक्तव्य सार्वजनिकरणलाई संगठित र सहभागितामूलक अभ्यासका रूपमा लैजानुपर्छ। समितिहरूमा प्रतिनिधिमूलक सहभागिता र समुदायस्तरको छलफल/विशेषज्ञ संलग्नता सुदृढ हुनुपर्ने देखिन्छ। बजेट दस्तावेजलाई नागरिकमैत्री भाषा/ढाँचामा प्रस्तुत गर्ने सुधार आवश्यक छ। उपभोक्ता समिति/टोल विकास संस्थाबाट आयोजना छनोटमा सहभागिता भए पनि यसलाई समावेशी, प्रतिनिधिमूलक र निर्णायक स्तरमा उकास्न जरुरी छ। ठेक्का, गुणस्तर मूल्याङ्कन, अनुगमन र सार्वजनिकरणमा नागरिक पर्यवेक्षण बढाउनुपर्छ। सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरूलाई औपचारिकताभन्दा व्यवहारमा गहिर्याउनुपर्छ।

यसका लागि सुधारात्मक उपायहरू:

- सूचना पहुँच सुधार (सूचना बोर्ड, मोबाइल एप, एफएम/सामुदायिक रेडियो)
- समावेशी सार्वजनिक बैठक/कार्यशालाको विस्तार
- डिजिटल/भौतिक सञ्जालबाट नागरिक सुझाव संकलन सुदृढीकरण
- निगरानी/मूल्याङ्कन/सामाजिक लेखापरीक्षणमा समुदायको संलग्नता
- सहभागी उपस्थिति र प्रतिनिधित्व ट्र्याकिङ प्रणाली विकास

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

CamScanner

यसरी नीतिगत स्पष्टता, स्थानीय नेतृत्वको सक्रियता, र नागरिक सशक्तीकरणको संयोजनबाट दिगो विकास, प्रभावकारी सेवा प्रवाह र लोकतान्त्रिक अभ्यास सुदृढ हुन्छ।

४. दूरदृष्टि (Vision)

नागरिक सहभागिता, समावेशिता र पारदर्शितामा आधारित उत्तरदायी योजना तथा बजेट प्रणाली संस्थागत भएको समुन्नत नगराईन नगरपालिका निर्माण गर्नु।

५. लक्ष्य (Mission)

नगराईन नगरपालिकाका सबै नागरिकको सशक्तीकरणका लागि योजना तथा बजेट प्रक्रियालाई सहभागीमूलक, पारदर्शी, समावेशी र जवाफदेही बनाउँदै दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु।

६. रणनीतिक उद्देश्य (Strategic Goal)

सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको सम्पूर्ण चक्रमा सबै वर्ग/समुदाय/सरकारवालाको समावेशी, पारदर्शी र सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्दै स्थानीय स्रोत, आवश्यकता र जनभावनाअनुसार उत्तरदायी र दिगो योजना निर्माणको अभ्यासलाई संस्थागत गर्नु।

७. नीतिहरू (Policies)

नगरपालिकाले निर्माण गर्ने सबै योजना तथा बजेट प्रक्रिया नागरिक सहभागिताको आधारमा तयार गरिनेछ। यसका लागि:

- भाग लिने अधिकार: आवधिक रणनीतिक योजना, बजेट तर्जुमा, पूर्व-बजेट परामर्श, मध्यमकालीन खर्च संरचना, परियोजना बैंक, र नागरिक बजेट निर्माणमा सबै समूहको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
- जानकारीको पहुँच: योजना/बजेटसम्बन्धी दस्तावेजहरू नागरिकमैत्री भाषा/ढाँचामा प्रकाशित गर्ने।
- जवाफदेही अभ्यास: सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक लेखापरीक्षण, गुनासो व्यवस्थापन, अनुगमन, लेखापरीक्षणलाई संस्थागत र नियमित बनाउने।

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, मधेश प्रदेश

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

- क्षमता विकास: नागरिक र सरकारी पक्ष दुवैको बजेट प्रणालीसम्बन्धी ज्ञान/क्षमता/प्रयोग बढाउने।
- सूचना प्रवाह प्रणाली: सूचनाको हक अन्तर्गत स्वसक्रिय प्रकाशन सुदृढ गर्ने।
- समावेशीकरण: महिला, दलित/जनजाति, मधेसी/मुस्लिम, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, तथा आर्थिक रूपमा कमजोर समुदायको प्रतिनिधिमूलक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
- सहभागिताका सबै संरचनामा न्यूनतम प्रतिनिधित्व सुनिश्चित (उदा. ४०% महिला; साथै दलित/जनजाति, मधेसी/मुस्लिम, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आर्थिक रूपमा कमजोर समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता)
- GRB (Gender-Responsive Budgeting) र GEDSI ट्यागिङ अनिवार्य– बजेट/कार्यक्रम वर्गीकरण र सार्वजनिक प्रतिवेदनमा स्पष्ट प्रस्तुति।

८. रणनीति (Strategy)

नीतिगत उद्देश्यहरू कार्यान्वयन गर्न निम्न रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन्:

- संरचना निर्माण: टोल समिति, उपभोक्ता समिति, नागरिक परामर्श मञ्च आदि गठन/सशक्तीकरण।
- सञ्चार सञ्जाल: वेबसाइट, मोबाइल एप, सूचना पाटी, सामाजिक सञ्जालमार्फत नियमित सूचना र प्रतिक्रिया संकलन।
- संवाद प्रवर्द्धन: वार्ड/टोल/लक्षित समूहसँग आवधिक छलफल, सुझाव संकलन र राय समावेशको औपचारिक प्रक्रिया।
- साझेदारी प्रवर्द्धन: नागरिक समाज, सामुदायिक संस्था, युवा समूह, महिला संघ-संस्था, निजी क्षेत्रसँग सहकार्य।
- प्रशिक्षण/अभिमुखिकरण: कर्मचारी/जनप्रतिनिधि/सरकारवालाका लागि सहभागितामूलक योजना-निर्माण तालिम।
- प्रविधि एकीकरण: डिजिटल बजेट पोर्टल, अनलाइन सुझाव फाराम, मोबाइल-आधारित जनसुनुवाइ प्रणाली।
- पहुँचयोग्य व्यवस्था: र्याम्प, ह्वीलचेयर-मैत्री स्थल, सांकेतिक भाषा दुभाषे, ब्रेल/ठूलो अक्षर सामग्री, आवश्यक परे बच्चा हेरचाह कक्ष।

- भाषिक समावेशिता: नेपालीसँगै स्थानीय भाषाहरू (मैथिली/भोजपुरी/थारू आदि) मा सामग्री/सूचना।
- Do-No-Harm/सेफगार्डिङ: GBV/भेदभावविरुद्ध शून्य सहनशीलता; गोपनीयता/सुरक्षा मापदण्ड पालना।

९. कार्ययोजना (Action Plan)

रणनीतिहरू कार्यान्वयन गर्न चरणबद्ध, समयबद्ध र दिगो कार्ययोजना तयार गरिनेछ:

- उत्तरदायी निकायको तोक: प्रत्येक कार्यका लागि सम्बन्धित विभाग/शाखा/समितिको जिम्मेवारी स्पष्ट।
- समयसीमा निर्धारण: वार्षिक/त्रैमासिक तालिका अनुसार कार्यान्वयन।
- बजेट विनियोजन: हरेक क्रियाकलापका लागि आवश्यक बजेट सुनिश्चित।
- निगरानी/मूल्याङ्कन: प्रगति संकेतक तोक्दै नियमित अनुगमन/समीक्षा।
- लचिलोपन: आवश्यकताअनुसार समयमै अद्यावधिक।
- खण्डीकृत तथ्याङ्क (♀/♂/अन्य, उमेर, अपाङ्गता, सामाजिक समूह, भू-क्षेत्र) – Washington Group Short Set सन्दर्भमा सङ्कलन/विश्लेषण।
- गुनासो/उजुरी संयन्त्र: गोपनीयता/सुरक्षा सुनिश्चित; आवश्यक परे कानुनी/मनो-सामाजिक सेवामा रेफरल पाथवे।

CamScanner

१०. नगराईन नगरपालिका कार्ययोजना

उद्देश्यः

नगराईन नगरपालिकाको योजना तथा बजेट प्रक्रियामा नागरिक सहभागिता र समावेशी सिद्धान्तको व्यवहारिक कार्यान्वयन गर्ने।

उपलब्धि मापनको सूचकः

योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा नागरिक सहभागिता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक नीतिगत, कानुनी एवं संस्थागत प्रबन्ध गरी अभ्यासमा भएको प्रगति।

प्रमुख रणनीतिहरुः

बजेट प्रक्रियालाई निर्देशित र व्यवस्थित गर्ने सहभागिता र समावेशिताका सिद्धान्त सहितको कार्यढाँचा निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने तथा आपूर्ति पक्ष (नगराईन नगरपालिका) र माग पक्ष (समुदायको) क्षमता विकासलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाउने।

चरण १: बजेट तर्जुमा (आवधिक योजना र रणनीतिक प्रक्षेपण सहित)

क्रियाकलाप	प्रगति मापनका सूचक	श्रोत	समय	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय

नगराईन नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय नगराईन, धनुषा मधेश प्रदेश, नेपाल २०७३

१.१. सहभागितामूलक आवधिक योजना तर्जुमा कार्यविधि तयार गर्ने।	आवधिक योजना तर्जुमा कार्यविधिको उपलब्धता।	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष	नगर कार्यपालिका	सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय र प्रदेश योजना आयोग।
१.२. आवधिक योजना निर्माणका क्रममा समुदाय, वडा र नगर तहका नागरिकसँग प्रत्यक्ष छलफल गर्ने, प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएपछि नागरिक सुझावका लागि सार्वजनिक गर्ने र अन्तिम मस्यौदा पनि सार्वजनिक गर्ने।	आवधिक योजना तर्जुमा मस्यौदा सार्वजनिकीकरण र नागरिक सुझावको विवरण प्रकाशित पुस्तिका	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक पाँच वर्ष	नगर कार्यपालिका	सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय र प्रदेश योजना आयोग
१.३. क. स्थानीय बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनमा व्यवस्था गरी अर्ध वार्षिक समीक्षा लगत्तै आगामी ३ बर्षको आय र व्यय प्रक्षेपण सहितको	नागरिक सुझाव र परामर्श सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना को मस्यौदा,	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष	नगर कार्यपालिका	सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयार गरी नागरिक पृष्ठपोषणका लागि सार्वजनिक गर्ने। ख. मस्यौदामाथि नागरिक पृष्ठपोषण संकलन गर्ने र नागरिक संस्थाका प्रतिनिधि समेतसँग छलफल गरी अन्तिम रुप दिने र सार्वजनिक गर्ने।	नागरिक सुझाव र पृष्ठपोषणको सूचना तथा अभिलेख				र प्रदेश योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालय
१.४. सहभागितामूलक विधिबाट परियोजना बैङ्क तयार गरी संघीय सूचना प्रणालीमा प्रविष्टी गर्नुका साथै सार्वजनिक गर्ने।	सहभागितामूलक विधिबाट तयार पारिएको, परियोजना बैङ्क र विवरण	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष	नगर कार्यपालिका	राष्ट्रिय/प्रदेश योजना आयोग
१.५. आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आयोजना बैंक निर्माणको संयोजन गर्न बजेट तथा योजना शाखा वा एकाई गठन गर्ने।	शाखा वा एकाईगठन गरेका निर्णय पुस्तिकाको सार्वजनिकीकरण	सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति	दोस्रो वर्षदेखि निरन्तर	नगर कार्यपालिका	सङ्घीय मामिल तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

१.६. नगरको जिम्मेवार कर्मचारी तथा पदाधिकारीलाई त्रिवर्षीय आय तथा व्यय अनुमान सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धमा तालिम उपलब्ध गराउने।	तालिम प्राप्त पदाधिकारी तथा कर्मचारी सङ्ख्या, तालिम प्रतिवेदन तथा अभिलेखहरू	स्थानीय सरकार, सङ्घीय सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन तालिम केन्द्र, प्रदेश सुशासन केन्द	प्रथम वर्ष र हरेक दुई वर्ष	स्थानीय सरकार, सङ्घीय सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन तालिम केन्द्र, प्रदेश सुशासन केन्द	सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
१.७. बजेट तर्जुमाका सातवटै चरणमा अवलम्बन गरिने सहभागिता र सहजीकरणको विधि परिभाषित गरी स्थानीय बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनको अभिन्न अङ्गका रुपमा समावेश गर्ने तथा सहभागीको लैङ्गिक लगायत खण्डीकृत विवरण र सुझाव तथा पृष्ठपोषणको अभिलेख राख्ने अनिवार्य प्रबन्ध गर्ने।	सात चरणको व्याख्या सहितको बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन र बजेट तर्जुमा गोष्ठीमा सहभागीको खण्डीकृत तथ्याङ्क उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष र नियमित	स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा समिति	नगर कार्यपालिका

१.८. बस्ती वा टोल स्तरको योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावका आधारमा वडा स्तरका विकास कार्यक्रमको प्राथमिकीकरणका सन्दर्भमा शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी, आमा समूह, महिला समूह आदिका प्रतिनिधिसँग वडा समितिले परामर्श गर्ने संस्थागत विधि बनाउने।	वडा स्तरीय परामर्श बैठक संख्या, कार्यक्रमको प्रतिवेदन	कार्यक्रमको प्रतिवेदन	दोस्रो वर्ष र हरेक वर्ष	वडा समितिहरू	नगर कार्यपालिका
१.९. क्षेत्र र उपक्षेत्रगत बजेट सीमा निर्धारण गरी आगामी आर्थिक बर्षको बजेटको सीमा र मार्गदर्शन टोल भेला अघि निर्माण गरी सार्वजनिक गर्ने।	कुल र क्षेत्रगत बजेट सीमाको उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष	स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति	नगर कार्यपालिका
१.१०. स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति, राजस्व परामर्श समिति र कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा समितिले आफ्नो कार्य	सहभागितामूलक बैठकको सङ्ख्या, बैठकका प्रतिवेदन, अभिलेख	बैठकका प्रतिवेदन, अभिलेख	हरेक वर्ष	स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति	नगर कार्यपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, नगराईन, धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल, २०७३

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

सम्पन्न गर्नु पूर्व कम्तीमा एकपटक नगर स्तरमा नागरिक समाजसँग छलफल गरी राय सुझाव लिने।				र राजस्व परामर्श समिति	
१.११. आधारभूत वित्तीय सूचना (चालु आर्थिक बर्षको आर्थिक सामाजिक अवस्था, आगामी आर्थिक बजेटको कुल र क्षेत्र र उपक्षेत्र तथा वडागत सीमा तथा आयको संरचना र सान्दर्भिक स्थानीय तथ्याङ्क) सहितको पूर्व बजेट विवरण तयार गर्ने तथा नागरिक सङ्घ संस्थाका प्रतिनिधि र आम नागरिकसँग गरिने खुला रुपमा पूर्व बजेट छलफल गर्ने।	बजेट विवरणको उपलब्धतापूर्व बजेट परामर्श सङ्ख्या, सूचना तथा परामर्श बैठकका अभिलेख	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष र हरेक वर्ष	स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति र राजस्व परामर्श समिति	नगर कार्यपालिका
१.१२. नीति तथा कार्यक्रम र बजेट प्रस्तुति बीचका समय कम्तीमा ७ दिन बनाउने अर्थात् असार ३ गते भित्र नीति तथा कार्यक्रम सभामा पेस	परिमार्जित कार्यतालिका सहितको अद्यावधिक बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनको उपलब्धता,	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष	नगर कार्यपालिका	सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

गर्ने र त्यसमाथि नागरिक टिप्पणी/सुझाव उपलब्ध हुने अवसर प्रबन्ध गर्ने।	नीति तथा कार्यक्रमबारे टिप्पणी तथा सुझावको अभिलेख				
१.१३. राजस्व परामर्श समितिले हरेक वर्ष आफ्नो प्रतिवेदन तयार गर्नु अघि विभिन्न नागरिक संस्थाका प्रतिनिधिसँग राजस्वका दायरा, दर, क्षेत्र आदिबारे छलफल गर्ने तथा आम नागरिकलाई राय सुझाव संकलन गर्ने।	राजस्व नीतिका सन्दर्भमा नागरिक सुझाव र पृष्ठपोषण को संख्या, सूचनाहरू, सहभागिता मूलक बैठक तथा सुझावको अभिलेख तथा प्रतिवेदन	सूचनाहरू, सहभागिता मूलक बैठक तथा सुझावको अभिलेख तथा प्रतिवेदन	हरेक वर्ष	राजस्व परामर्श समिति	नगर कार्यपालिका
१.१४. सङ्घीय सरकारबाट उपलब्ध गराइएको दिग्दर्शनमा आधारित र... स्थानीय बजेट तर्जुमा नमूना दिग्दर्शनमार्फत् महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका आदि समूहको लक्षित कार्यक्रम	परिमार्जित बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनको उपलब्धता		प्रथम वर्ष र नियमित	गाउँ/नगर कार्यपालिका	

निर्माण र प्राथमिकीकरणको विधि निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने।					
१.१५. सङ्घीय सरकारबाट उपलब्ध गराइएको नमुना दिग्दर्शनमा आधारित रहेर स्थानीय लैङ्गिक बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन निर्माण गर्ने।	स्थानीय लैङ्गिक बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनको उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष	गाउँ/नगर कार्यपालिका	
१.१६. प्रशासनिक, कार्यगत र लैङ्गिक बजेट वर्गीकरण सहितको बजेट पुस्तिका सार्वजनिक गर्ने।	वर्गीकृत बजेट सूचना सहितको बजेट पुस्तिकाको उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष	कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा समिति	
१.१७. प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट स्थानीय बजेट सूचना प्रणाली (सूत्र)मा प्रविष्टि र बजेटको अनुसूची तयारीलाई एकसाथ अघि बढाउने र बजेट वक्तव्यसँगै बजेटका अनुसूची नगर सभामा प्रस्तुत गर्ने र सार्वजनिक गर्ने।	बजेटका अनुसूची सहितको बजेट प्रस्ताव सार्वजनिक गर्ने स्थानीय तहको सङ्ख्या	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष बजेट प्रस्ताव प्रस्तुत हुने दिन	कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा समिति	लेखा तथा बजेट शाखा र स्थानीय कार्यपालिका

१.१८. स्थानीय तहको नागरिक बजेट (बजेटको सरल प्रस्तुति) प्रकाशन गर्ने र आम नागरिकले बजेटमा सुसूचित धारणा बनाउन सक्ने अवसर उपलब्ध गराउने।	नागरिक बजेट को सार्वजनिक उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष बजेट प्रस्ताव प्रस्तुत हुने दिन	कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा समिति	स्थानीय कार्यपालिका

चरण २: बजेट अनुमोदन

क्रियाकलाप	प्रगति मापनका सूचक	श्रोत	समय	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
२.१. नगर सभाले बजेटमा छलफल सुरु गर्नुभन्दा केही दिन अघिसम्म बजेटबारे सभालाई नागरिकले सुझाव दिने अवसर उपलब्ध गराउन, नागरिक सङ्घ संस्था तथा सञ्चार माध्यमसँग परामर्श गर्ने र त्यस्ता सुझावका बारेमा सभामा छलफलको प्रबन्ध मिलाउने।	नगरसभाले बजेटका विभिन्न पक्षमा लिइएको नागरिक सुझाव को संख्या	प्रतिवेदन, अभिलेख, खुला सुनुवाई	हरेक वर्ष बजेट प्रस्तुत भएपछि पारित नहुँदासम्म	नगर सभा	नगरपालिका कार्यपालिका

२.२. सभामा बजेट पेस भएपछि बजेट वक्तव्य र अनुसूची सदस्यलाई अध्ययन गर्न र नागरिकबाट सभाले सुझाव प्राप्त गर्न ७ दिनको समय दिने र त्यसपछि बजेटमा दफावार छलफल गरी पारित गर्ने प्रक्रिया अघि बढाउने प्रबन्ध गर्ने।	परिमार्जित स्थानीय सभा सञ्चालन कार्यविधि र अभ्यास, सभाको अभिलेख तथा खुला सुनुवाइ	सभाको अभिलेख तथा खुला सुनुवाइ	प्रथम वर्ष, हरेक वर्ष बजेट प्रस्तुत भएपछि	नगर सभा	नगर कार्यपालिका
२.३. विपद् प्रतिकार्य कोष तथा मर्मत सम्भार कोषबाहेक सबै रकम कार्यक्रम र शीर्षकगत रुपमा राख्नुका साथै विषय क्षेत्र, प्रशासनिक एकाइका आधारमा सजिलै छुट्याउन सकिने बजेट सूचना प्रस्तुत गरी बजेट पुस्तिका तयार गर्ने।	विस्तृत बजेट सूचना सहितको स्वीकृत योजना तथा बजेट पुस्तिका	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक वर्ष	नगर कार्यपालिका	

चरण ३: बजेट कार्यान्वयन

क्रियाकलाप	प्रगति मापनका सूचक	श्रोत	समय	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय

३.१. मासिक, त्रैमासिक, अर्ध वार्षिक र वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन निर्माण र प्रकाशनको कार्यतालिका स्थानीय आर्थिक कार्यविधि नियमावलीमा निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने। मध्यमकालीन समीक्षा प्रतिवेदन माथि नागरिक संवाद वा सुनुवाइको प्रबन्ध पनि गर्ने।	बजेट क्यालेन्डर सहितको आर्थिक कार्यविधि नियमावलीको उपलब्धता, वित्तीय प्रगति प्रतिवेदनको समयबद्ध सार्वजनिकीकरण	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष र हरेक बर्ष (मासिक, त्रैमासिक, अर्ध वार्षिक र वार्षिक)	नगर कार्यपालिका	
३.२. उपभोक्ता समिति गठन र समिति सञ्चालन, पारदर्शिता र सुशासनका निश्चित मापदण्ड सहितको स्थानीय कानुन बनाई कार्यान्वयन गर्ने।	उपभोक्ता समिति सञ्चालन कार्यविधि को उपलब्धता	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष	नगर सभाहरू	नगर कार्यपालिका
३.३. सङ्घीय सार्वजनिक खरिद ऐन बमोजिम स्थानीय खरिद नियमावली निर्माण गरी निश्चित रकम भन्दा	नियमावलीको उपलब्धता भएका, सार्वजनिक खरिदको निर्णय	नगरपालिकाको वेबसाइट	दोस्रो वर्ष र नियमित	नगर कार्यपालिका	

माथिको आयोजनामा निर्माण व्यवसायी छनोटको प्रक्रियामा नागरिक पर्यवेक्षण (प्रत्यक्ष वा भर्चुअल) को प्रबन्ध गर्ने। सार्वजनिक खरिदका सबै विवरण खरिदको निर्णय हुने बित्तिकै स्थानीय सरकारको वेबसाइटबाट सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था गर्ने।	पर्यवेक्षणमा नागरिक सहभागिता गराउने तथा सार्वजनिक खरिदको निर्णय सार्वजनिक गर्ने स्थानीय तहको सङ्ख्या				
३.४. क. नगर र वडा स्तरमा वार्षिक न्यूनतम ३ पटक सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने र बजेट कार्यान्वयनको मध्यावधि समीक्षामा आधारित रहेर नगर स्तरमा कम्तीमा एउटा सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने। ख. मध्यावधि समीक्षामा आधारित सार्वजनिक सुनुवाईमा राजस्व तथा	बजेट कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आयोजना सार्वजनिक गरिएको सुनुवाई का सङ्ख्या, सुनुवाईका अभिलेख तथा प्रतिवेदनहरू	सुनुवाईका अभिलेख तथा प्रतिवेदनहरू	नियमित (कार्तिक, पौष र बैशाख)	नगर कार्यपालिका र वडा समिति	

खर्च विवरणमा बेग्लाबेग्लै छलफल गर्ने।					
३.५. प्राकृतिक स्रोत उत्खनन, व्यवसायिक भवनको भाडामा दिने प्रक्रिया तथा राजस्व सम्बन्धी अन्य ठेक्का प्रक्रियामा प्रतिनिधिमूलक नागरिक सहभागिता वा पर्यवेक्षण अनिवार्य गर्ने।	राजस्वसँग संवन्धित ठेक्का प्रक्रियामा नागरिक पर्यवेक्षणको अभ्यासमा भएको बढोत्तरी, निर्णय तथा सहभागिताका अभिलेख	निर्णय तथा सहभागिताका अभिलेख	नियमित	नगर कार्यपालिका	
३.६. आन्तरिक ऋण, सार्वजनिक निजी साझेदारी जस्ता विधिबाट निर्माण गरिने प्ररियोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी तथा ऋण वा साझेदारीको निर्णय सार्वजनिक छलफलको प्रक्रिया पूरा गरेर मात्र अघि बढाउने।	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सान्दर्भिक कार्यविधि तयारी र कार्यान्वयन, सार्वजनिक विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन	नगरपालिकाको वेबसाइट	नियमित	नगर कार्यपालिका	

३.७. नगर स्तरको पूर्वाधार विकास आयोजनाको अनुगमन टोलीमा सम्बन्धित परियोजना क्षेत्रका नागरिक सङ्घ संस्था वा प्रतिनिधि समेतको सहभागितामा अनुगमन गर्ने, निश्चित रकम भन्दा माथिका आयोजनाको तेस्रो पक्ष अनुगमन गर्ने र अनुगमन प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने।	पूर्वाधार आयोजनाको सहभागितामूलक अनुगमनको अभ्यासमा सुधार, सार्वजनिक अनुगमन प्रतिवेदन तथा अभिलेख	सार्वजनिक अनुगमन प्रतिवेदन तथा अभिलेख	नियमित	नगर स्तरीय अनुगमन समिति, सुशासन समिति, सुस्थानीय नागरिक संस्था	नगर कार्यपालिका
३.८. आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, विपद् व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रका नगर स्तरका प्रमूख कार्यक्रमको लाभग्राही तथा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षेण गर्ने।	नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षणको अभ्यासमा सुधार, प्रतिवेदन तथा अभिलेखहरू	प्रतिवेदन तथा अभिलेखहरू	हरेक वर्ष कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि	नगर योजना तथा बजेट शाखा	नगर कार्यपालिका
३.९. स्थानीय सरकार र नागरिक सङ्घ संस्था दुवैले बजेट कार्यान्वयनका सन्दर्भमा नागरिकको	कार्यान्वयनमा ल्याइएका सामाजिक जवाफदेहिताका औजारको संख्या,	नगरपालिकाको वेबसाइट	नियमित	स्थानीय सरकारहरू र	

सन्तुष्टि तथा गुणस्तर मापनका लागि सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक लेखापरीक्षण, सामुदायिक अङ्क पत्र, नागरिक प्रतिवेदनपत्र जस्ता औजार कार्यान्वयन गर्ने।	सम्बन्धित प्रतिवेदन तथा अभिलेखहरू			नागरिक सङ्घ संस्थाहरू	
३.१०. कार्यक्रम तथा परियोजनाका सन्दर्भमा नागरिकको गुनासो सङ्कलन तथा सम्वोधन गर्न तथा सहभागितामूलक अनुगमनका लागि कार्यविधि बनाउने।	कार्यविधि संख्या	नगरपालिकाको वेबसाइट	प्रथम वर्ष र वर्षभरि	नगर कार्यपालिका	
३.११. महामारी र विपदको समयमा गरिने बजेटको रकमान्तर र स्रोतान्तरको सूचना सार्वजनिक गर्ने तथा नागरिक संवाद गर्ने।	रकमान्तर सम्बन्धी सूचनाको उपलब्धता, नागरिक संवादको अभ्यास	नगरपालिकाको वेबसाइट, सम्वाद तथा पृष्ठपोषणको अभिलेख	हरेक महिना	नगर कार्यपालिकाको सचिवालय	

३.१२. स्थानीय विनियोजन ऐनको सीमाभित्रबाट रकमान्तर र स्रोतान्तरका सूचना नियमित सार्वजनिक गर्ने।	सान्दर्भिक वित्तीय सूचना नियमित सार्वजनिक गर्ने अभ्यास	नगरपालिकाको वेबसाइट	हरेक महिना	नगर कार्यपालिका सचिवालय	

चरण ४: निगरानी तथा लेखापरीक्षण

क्रियाकलाप	प्रगति मापनका सूचक	श्रोत	समय	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
४.१. नगर कार्यपालिकामा प्रतिनिधित्व नगर्ने सदस्यहरू मध्येबाट (नगर प्रमुखभन्दा फरक दलबाट प्रतिनिधित्व गर्ने) संयोजक रहनेगरी लेखा समिति निर्माण गर्ने।	सभा सञ्चालन नियमावलीमा व्यवस्था गरी लेखा समिति गठन को अभ्यास	नगरपालिकाको वेबसाइट	पहिलो वर्ष वा सभाको पहिलो सत्र	नगर सभा	
४.२. महालेखा परीक्षकको नगर प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने, नागरिक र सञ्चार माध्यमसँग छलफल गर्ने र नागरिक सुझाव समेतका आधारमा र	लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने र समिति र सभामा छलफल गर्ने स्थानीय तहको अनुपात	नगरपालिकाको वेबसाइट, छलफलका अभिलेख	हरेक वर्ष	लेखा समितिहरू	नगर सभा

सार्वजनिक लेखाको निगरानीको नगर सभाको समितिले गर्ने।					
४.३. लेखा समितिले बेरुजु लगायत महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनका ठम्याइ तथा सुझावमाथि गर्ने छलफलमा प्रतिनिधिमूलक नागरिक सहभागिता गराउने।	सहभागितामूलक बैठकको संख्या, सान्दर्भिक अभिलेख तथा प्रतिवेदनहरू	सान्दर्भिक अभिलेख तथा प्रतिवेदनहरू	नियमित	लेखा समितिहरू	नगर सभा
४.४. उपभोक्ता समिति र अन्य प्रक्रियाबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम तथा परियोजनाको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गर्ने र निश्चित रकम भन्दा माथिका आयोजनाको सार्वजनिक लेखा परीक्षण तेस्रो पक्षबाट गर्ने।	सार्वजनिक लेखा परीक्षणको अभ्यास तथा तेस्रो पक्षबाट सार्वजनिक लेखापरीक्षण अभ्यास	नगरपालिकाको वेबसांइट सार्वजनिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदनहरू	पहिलो वर्ष र अन्तिम किस्ता भुक्तानी पूर्व	सुशासन समिति, लेखा समिति, नागरिक सङ्घ संस्था	नगर सभा